

ІННОВАЦІЙНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОСВІТИ І НАУКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Розглядаються концептуальні засади державної політики та міжнародного співробітництва в галузі вищої освіти, аналізуються стан та перспективи розвитку системи вищої освіти на загальнодержавному та регіональному рівнях у контексті інноваційних перетворень, пропонуються шляхи вдосконалення державного управління освітою і наукою.

Ключові слова: економіка знань, державне управління у сфері освіти і науки, Європейський простір вищої освіти, Болонський процес, економічні реформи, інтеграційні процеси, інноваційне законодавство, науково-освітній потенціал, конкурентоспроможність регіону.

Елена Семенченко. Инновационность государственного управления в сфере образования и науки на региональном уровне

Рассматриваются концептуальные основы государственной политики и международного сотрудничества в сфере высшего образования, анализируются состояние и перспективы развития система высшего образования на общегосударственном и региональном уровнях в контексте инновационных преобразований, предлагаются пути усовершенствования государственного управления образованием и наукой.

Ключевые слова: экономика знаний, государственное управление в сфере образования и науки, Европейское пространство высшего образования, Болонский процесс, экономические реформы, интеграционные процессы, инновационное законодательство, научно-образовательный потенциал, конкурентоспособность региона.

Helen Sementchenko. Innovation of public administration in education and science on regional level

The article is devoted to the study of the basis of state policy and international partnership in the sphere of higher education. The attention has been spared to the analysis of conditions and perspectives of development of system of higher education. The problem is examined from a point of state and local aspects in context of innovative reforms. The article investigates ways of improving in public administration in education and science.

Key words: Lisbon strategy, economics of knowledge, public administration in education and science, the European space for higher education, the Bologna process, economic reforms, process of integration, innovating low basis, potential in education and science, region competitiveness.

Під тиском викликів, пов'язаних з глобалізацією, Європейська Рада на саміті в березні 2000 р. у Лісабоні, визначила стратегічну мету для Європейського Союзу (ЄС) – побудувати динамічну, засновану на знаннях економіку, здатну забезпечити сталий економічний та соціальний розвиток [17]. Як передбачалося, критично важливими складовими економіки знань мають стати наука та безперервна освіта. Однак у березні 2005 р. Європейська Рада оцінила заходи, спрямовані на

досягнення зазначеної мети, незадовільно [16]. Було прийнято рішення зосередитися на побудові ефективної інноваційної системи, що об'єднує в єдиний комплекс економіку, науку та освіту. Цей стратегічний напрям економічного зростання та створення нових робочих місць дістав назву «поновленої Лісабонської стратегії», або «Нового Лісабону». Завданням для реалізації цілей «Нового Лісабону» стало посилити дослідницьку складову, у тому числі за рахунок залучення зовнішнього інтелектуального ресурсу науковців [18]. Проблема інноваційності регіонів стала однією з головних для кожної європейської держави.

Останнім часом в Україні процес нарощування інноваційного потенціалу активізується. Інноваційний потенціал – це сукупність науково-технологічних, фінансово-економічних, виробничих, соціальних та культурно-освітніх можливостей країни (галузі, регіону, підприємства тощо), необхідних для забезпечення інноваційного розвитку економіки. Інноваційна культура – складова інноваційного потенціалу, що характеризує рівень освітньої, загальнокультурної і соціально-психологічної підготовки особистості та суспільства в цілому до сприйняття і творчого втілення в життя ідеї розвитку економіки країни. Згідно із Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» розвиток інноваційної культури має стратегічне пріоритетне значення для інноваційного розвитку економіки на 2003 – 2013 рр. [13].

Інтенсивний розвиток країни на інноваційних засадах вимагає від державної влади зміни управлінських підходів. Реалізація Програми Президента України В.Ф. Януковича «Україна для людей» передбачає створення необхідних умов для підвищення дієвості державної влади щодо нарощування освітнього потенціалу України [8]. Відповідно до Указу Президента України «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» від 30 вересня 2010 р. № 926/2010, «з метою забезпечення поліпшення функціонування та інноваційного розвитку освіти в Україні, підвищення її якості та доступності, інтеграції до європейського освітнього простору із збереженням національних досягнень і традицій» 2011 р. в Україні оголошено Роком освіти та інформаційного суспільства [12].

Різні питання теорії і практики процесу інноваційного менеджменту в умовах світової глобалізації досліджуються в працях багатьох українських та зарубіжних науковців: Б. Гаврилишина, Б. Патона, А. Гуржія, В. Василенко, М. Мескона, М. Хедоури, М. Альберта. Актуальним проблемам інноваційних трансформацій в умовах європейської інтеграції присвячені роботи відомих учених, зокрема: В. Семиноженка, В. Гаєця, В. Іванова, В. Шамшуріна, Д. Кастелані, А. Антонело. Дослідженнями питань підвищення здатності державного управління до інновацій у процесі розвитку економіки знань займалися В. Волков, В. Корнійчук, К. Хом'як, Г. Мерніков, А. Шевцов.

У контексті створення Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), на нашу думку, особливої уваги потребує дослідження впливу на формування інноваційної активності країни в цілому і регіонів зокрема такого чинника, як інноваційність державного управління у сфері освіти і науки.

Мета даної статті – проаналізувати засади державної політики в галузі вищої освіти та обґрунтувати концептуальну основу її розвитку й ефективного функціонування в умовах побудови інноваційних систем. Досягнення мети забезпечується завдяки вирішенню таких завдань:

- дослідити тенденції, проблеми та перспективи розвитку європейського простору вищої освіти;
- окреслити освітній, науковий та дослідний потенціал системи вищої освіти;
- проаналізувати рівень інноваційності державного управління у сфері освіти і науки в Україні в цілому і в Дніпропетровській області зокрема;
- з'ясувати шляхи розкриття потенціалу системи вищої освіти, а саме набуття нею інноваційних ознак.

Україна вступила у XXI ст. державою, що динамічно розвивається і прагне активно включитися у світові суспільно-економічні процеси, інтегруватися в європейське співтовариство. Така спрямованість розвитку потребує нових підходів до використання потенціалу регіонів, що забезпечить досягнення якісно нового рівня ефективності й конкурентоспроможності національної економіки, побудованої на знаннях. Маючи значний потенціал, Україна значно поступається країнам Західної та Центральної Європи [11]. Необхідною умовою активізації антикризового процесу в Україні є розвиток освіти і науки за діючими європейськими вимогами та стандартами.

З метою реалізації курсу на інтеграцію до ЄС основними напрямками культурно-освітньої та науково-технічної інтеграції визначено впровадження європейських норм і стандартів в освіті, науці й техніці, поширення власних культурних і науково-технічних здобутків у ЄС. Такі кроки мають забезпечити підвищення в Україні європейської культурної ідентичності та інтеграцію нашої держави до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього та науково-технічного середовища [5, с. 4].

Формування в Європі спільного освітнього й наукового простору та розробка єдиних критеріїв і стандартів у цій сфері в масштабах усього континенту дістало назву «Болонський процес», який являє собою процес добровільної співпраці різних національних систем вищої освіти, яка базується на взаємній довірі і прагне створення єдиного простору вищої освіти. Це процес структурного реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміни освітніх програм і потрібних інституційних перетворень у вищих навчальних закладах Європи, метою якого є створення до 2010 р. європейського наукового та освітнього простору задля

підвищення спроможності випускників вищих навчальних закладів до працевлаштування, поліпшення мобільності громадян на європейському ринку праці, підвищення конкурентоспроможності європейської вищої школи на світовій арені [2, с. 54].

У березні 2010 р. міністри, відповідальні за вищу освіту в країнах-учасниках Болонського процесу, зустрілися у Відні з метою створення ЄПВО. Болонська декларація 1999 р. поклала перспективу створення конкурентоспроможного на міжнародному рівні та привабливого ЄПВО.

Починаючи з 1999 р. 47 учасників Європейської культурної конвенції, зробили істотний крок у напрямі досягнення запланованих цілей. У співпраці між державними установами, вищими навчальними закладами, студентами і викладачами, науковцями разом з роботодавцями, агенціями із забезпечення якості вищої освіти, міжнародними організаціями і європейськими установами країни-учасники залучені до ряду реформ з метою побудови Європейського простору вищої освіти, який ґрунтується на довірі, співпраці і повазі до розмаїтості культур, мов і систем вищої освіти [1].

Європейська вища освіта обумовила зацікавленість до неї в інших частинах світу. Вона впливає на посилення стратегічного діалогу і співпраці з партнерами в усьому світі. Болонський процес і новостворений ЄПВО створюють додаткові можливості для регіональної, транскордонної співпраці у сфері вищої освіти. Україна як сусідня держава з високим науковим та дослідницьким потенціалом входить до кола потенційних партнерів ЄС для реалізації цілей «Нового Лісабона».

Усього на цей час в НАН України діють 173 наукові установи та 46 організацій і підприємств дослідно-виробничої бази. Загальна кількість працюючих в НАН України станом на 1 січня 2010 р. дорівнювала 43 066 особам, у тому числі 19 782 наукових працівники. Серед них 2 619 докторів наук та 8 200 кандидатів наук. Станом на 1 січня 2010 р. до складу НАН України входять 201 дійсний член (академік), 371 член-кореспондент та 123 іноземних члени. Знання, які продукує НАН України, знаходять своє відображення в книгах, статтях в українських та провідних світових наукових виданнях. Щорічно видається близько 700 монографій і близько 20 тис. наукових праць у вигляді статей, з них за кордоном – 4 – 5 тис. [3]. Співпраця НАН України з вищими навчальними закладами здійснюється за напрямками підготовки кадрів і наукових досліджень. Щороку науковцями академії і вищої школи виконується близько 200 – 300 спільних наукових проєктів як у сфері фундаментальних досліджень, так і прикладних. Ця діяльність підтримується шістьма науковими регіональними центрами, які покликані координувати наукову діяльність у регіонах – як університетську, так і академічну.

На жаль, на сьогодні за Академічним рейтингом університетів світу та індексом дослідницької діяльності (research performance index, RPI) жоден український університет не увійшов до Міжнародного рейтингу

500 кращих університетів світу. У системі вищої освіти наразі працюють близько 50 % усіх кандидатів і докторів наук України, але з них лише 12 осіб входять до першої сотні рейтингу цитованості наукових робіт. ВНЗ здатні виконувати не більше як 3 % замовлень реальної економіки на здійснення наукових досліджень [14, с. 1].

Університет нового типу покликаний виконувати завдання, визначені в Програмі економічних реформ України на 2010 – 2014 рр. щодо підвищення конкурентоспроможності вітчизняної освіти, інтеграції системи української освіти в єдиний європейський освітній простір. Відповідно до Програми економічних реформ України на 2010 – 2014 рр. метою реформи системи освіти є підвищення конкурентоспроможності української освіти, інтеграція системи української освіти в єдиний європейський освітній простір [9, с. 1 – 2].

В умовах реформування системи вищої освіти визначальним завданням є забезпечення нерозривної єдності освіти і науки, інноваційного розвитку національної економіки та розв'язання проблеми підготовки фахівців, здатних забезпечити поступальний розвиток країни, розвиток національної економіки. Обрання такого курсу означає, що в Україні головним джерелом стійкого економічного зростання мають стати нові наукові знання, їх продукування, комерційне застосування та отриманий технологічний досвід. Проте чинним законодавством чітко не визначені засади розвитку національної інноваційної системи, не конкретизована її структура. Окремі її сегменти, такі як: інституційний устрій інноваційної економіки, пріоритети науково-технологічного та інноваційного розвитку економіки, програмно-цільове фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності, підтримка підприємництва у сфері інноваційної діяльності та трансферу технологій – продовжують розвиватися неузгоджено.

Курс на розвиток економіки України за інноваційною моделлю був проголошений в Угоді про партнерство та співробітництво між європейським співтовариством та Україною (угоду ратифіковано законом № 237/94-ВР від 10 листопада 1994 р.), яка набула чинності 1 березня 1998 р. та в затвердженій Указом Президента України від 11 червня 1998 р. № 615/1998 «Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу». Згідно зі статтею 59 цієї угоди, присвяченій розгляду питань щодо освіти та професійної підготовки, пріоритетними галузями для співробітництва насамперед є: «удосконалення системи вищої освіти та системи підготовки в Україні згідно з сучасними вимогами, включаючи систему сертифікації вищих навчальних закладів і дипломів про вищу освіту, а також професійна підготовка керівників підприємств державного та приватного секторів та цивільних службовців у пріоритетних галузях...» [15].

Сучасне національне інноваційне законодавство налічує близько 200 документів, зокрема: норми Конституції України, Господарського кодексу, закони України «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні

напрями розвитку інноваційної діяльності в Україні», «Про інвестиційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» та ін. Однак рівень залучення інновацій в Україні відображається в дуже низькому рейтингу України за міжнародними критеріями оцінки конкурентоспроможності. Згідно із сукупним індексом конкурентоспроможності за 2009 – 2010 рр. Україна перебуває на 82 місці зі 133 країн, згідно з індексом інноваційного розвитку на 80-му, за індексом використання інформаційних і комунікативних технологій – на 79-му, а щодо інноваційних здібностей – на 46-му місці. І саме інноваційні здібності роблять Україну потенційним партнером для інших країн [6, с. 23]. Проголошений Україною євроінтеграційний курс вимагає, насамперед, розробки й упровадження національної програми побудови сучасної інноваційної системи. Найважливішим етапом формування національної інноваційної системи є її первинний рівень – регіональна інноваційна складова. У цьому контексті головним завданням економічної політики держави слід вважати формування інноваційного типу розвитку економіки регіонів України. Побудова регіональної інноваційної системи вимагає консолідації активів регіону й оптимального використання його потенціалу. регіональної конктоспособности 2009 – 2010 гг.

У Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р. розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності для Дніпропетровської області визначено як пріоритетний напрям. З 2004 р. в Дніпропетровській області діє Регіональна програма інноваційного розвитку на період до 2020 р., яка є потужним інструментом для успішного розвитку місцевої економіки. Підвищенню ролі науки в розробці та реалізації ефективної регіональної політики сприяє робота Придніпровського наукового центру НАН України і МОН України (ПНЦ). До складу ПНЦ входять регіональні науково-дослідні установи, а також вищі навчальні заклади, які становлять науково-освітній потенціал Дніпропетровської, Запорізької та Кіровоградської областей. Серед основних наукових напрямів діяльності ПНЦ:

- сприяння інтеграції науки з освітою та виробництвом, впровадження результатів наукових досліджень у практику;
- провадження просвітницької діяльності в інноваційній сфері;
- сприяння підготовці наукових кадрів у регіоні [10].

Одним із потужних центрів знань і сучасних технологій в Україні є Дніпропетровська область. Тренд розвитку науки та освіти є провідним для розбудови економіки знань області. Основні пріоритети в галузі розвитку вищої освіти в Дніпропетровській області базуються на створенні умов для розвитку справжньої автономії вищих навчальних закладів у європейському розумінні, активізації інноваційної діяльності колективів, залученні закладів вищої освіти до участі у вирішенні

глобальних питань як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях. Мережа вищих навчальних закладів Дніпропетровської області загалом становить 85 закладів різних форм власності й підпорядкування. Кількість ВНЗ III – IV рівня акредитації становить 21 заклад, в яких навчається майже 90 тис. студентів денної, заочної та вечірньої форм навчання. Науково-педагогічний склад працівників ВНЗ III – IV рівнів акредитації налічує 7 652 особи, з них докторів наук – 743, професорів – 866, кандидатів наук – 3 625, доцентів – 3 519 [4, с. 22].

Важливим засобом сприяння науково-технічному розвитку області є забезпечення наукових організацій та підприємств області кваліфікованими кадрами. Більшість університетів активно співпрацює з науковими установами галузевих академій наук України, однак рівень наукових розробок та їх взаємодія з навчальним процесом у багатьох університетах не забезпечує необхідної підготовки висококваліфікованих спеціалістів для впровадження інноваційної діяльності. На жаль, зниження суспільного статусу наукової діяльності призводить до того, що у виборі майбутньої професії для випускників ВНЗ області менше ніж 1 % із їх загальної кількості обирають науково-технічну діяльність.

Дніпропетровська обласна державна адміністрація сприяє залученню регіональних учасників інноваційних процесів у європейські інноваційні проекти та подальшому поглибленню міжнародного співробітництва у сферах інноваційної та науково-технічної діяльності. Робота в межах програм поновленої Лісабонської стратегії сприяє розвитку інноваційних рис державного управління у сфері освіти і науки в області. З метою організації державного управління науково-технологічним та інноваційним розвитком Дніпропетровська обласна державна адміністрація сприяє організації та проведенню інформаційних і науково-практичних заходів, складанню і публікації науково-технічних оглядів, збірників перспективних розробок, комерційних бізнес-пропозицій та ін. Так, починаючи з 2008 р., у рамках конкурсів «Кращий молодий вчений» та «Краща рада молодих вчених» зроблено суттєві кроки для створення наукової еліти регіону. У 2009 р. Дніпропетровська облдержадміністрація започатковує ще одну унікальну ініціативу, а саме щорічний обласний конкурс проектів «Молоді вчені – Дніпропетровщині» на отримання матеріального заохочення. Результати наукових робіт, анотації найперспективніших досліджень та інноваційні розробки вчених області вже третій рік поспіль видаються в іміджевому інформаційному збірнику «Дніпропетровщина – регіон ідей» [7, с. 41].

За рівнем регіональної конкурентоспроможності у 2009 – 2010 рр. Дніпропетровська область – на другому місці серед областей України після Києва [6, с. 24]. Однак існуючі закони та нормативно-правові акти щодо проведення інноваційної діяльності не забезпечують стабільності відповідного правового поля і не сприяють стрімкому нарощуванню інновацій. Формування інноваційної активності в області

вимагає ліквідації нормативно-правових та інституціональних недоробок, які заважають створенню ефективно діючої інноваційної системи.

У цілому організація державного управління у сфері освіти і науки має сприяти досягненню партнерської моделі взаємовідносин між владою, освітянською та науковою громадськістю з метою зміцнення позицій вищих навчальних закладів на європейському та світовому ринку освітніх послуг. При цьому для всіх учасників партнерської моделі ключовими мають стати завдання щодо ґрунтовного аналізу зовнішніх факторів інноваційного розвитку області, а також визначення важелів впливу на них. Необхідно сприяти розробці комплексу заходів щодо усунення впливу кризових явищ на стабільне формування баз і банків даних інноваційних пропозицій області. Важливим для цього є стимулювання інноваційної активності суб'єктів господарювання на всіх рівнях – від уряду до місцевих органів влади, створення режиму найбільшого сприяння виконанню робіт, спрямованих на реалізацію відповідних пріоритетних напрямів, концентрації на них фінансово-економічних та інтелектуальних ресурсів. Стратегія інноваційного прориву не може бути здійснена поза загальними заходами уряду України, спрямованими на створення сприятливого економічного клімату.

Список використаних джерел

1. **Будапештсько-Віденська** Декларація про створення Європейського простору вищої освіти від 12 березня 2010 р. – Режим доступу: www.mon.gov.ua.
2. **Журавський В. С.** Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти: наук.-метод. вид. / В. С. Журавський, М. З. Згуровський. – К.: Політехніка, 2003. – 196 с.
3. **Істинний** вчений завжди знайде можливість заявити про себе. – Режим доступу: www.polit.ua/articles/2010/04/15/zagorodnij.html.
4. **Матеріали** до серпневої колегії обласної державної адміністрації з питань освіти 26 серпня 2010 року // Дніпропетр. облдержадміністрація, Голов. упр. освіти і науки. – Д.: [б. в.], 2010. – 82 с.
5. **Модернізації** вищої освіти України і Болонський процес: матеріали до першої лекції / відп. ред. М. Ф. Степко. – К., 2004. – 24 с.
6. **Отчет** о конкурентоспособности Украины 2010 «Навстречу экономическому росту и процветанию» / Фонд «Эффективное Управление» в сотрудничестве со Всемирным экономическим форумом. – К., 2010. – 166 с.
7. **Педагогічні** новації та здобутки // Дніпропетр. облдержадміністрація, Голов. упр. освіти і науки. – Д., 2009. – 54 с.
8. **Передвиборна** програма кандидата на пост Президента України Януковича В. Ф. «Україна – для людей!» – Режим доступу: www.president2010.info
9. **Повний** текст Програми економічних реформ України на 2010 – 2014 роки // Дзеркало тижня. – 2010. – № 20. – 37 с.

10. **Придніпровський** науковий центр НАН України і МОН України. – Режим доступу : www.psc.nas.gov.ua/Pages/default.aspx.

11. **Про затвердження** Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року (із змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 16 трав. 2007 р. № 750) : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лип. 2006 р. № 1001. – Режим доступу : www.search.ligazakon.ua.

12. **Про заходи** щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні : Указ Президента України від 30 вер. 2010 р. № 926/2010. – Режим доступу : www.president.gov.ua.

13. **Про пріоритетні** напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 433-IV. – Режим доступу : www.zakon1.rada.gov.ua.

14. **Семиноженко В. П.** Повернути науку в університети / В. П. Семиноженко // Уряд. кур'єр. – 2011. – № 65 (4463). – 32 с.

15. **Угода** про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (Угоду ратифіковано Законом від 10 листоп. 1994 р. № 237/94-ВР) підписана 14 чер. 1994 р., ратифікована 10 жов. 1994 р., набула чинності 1 берез. 1998 р. – Режим доступу : www.zakon.nau.ua.

16. **A new start for the Lisbon Strategy** (2005). – Access mode : www.europarl.europa.eu.

17. **Lisbon** european council 23 and 24 march 2000 presidency conclusions. – Access mode : www.europarl.europa.eu.

18. **Presidency** Conclusions – Brussels, 22 and 23 March 2005 7619/1/05. – Access mode : www.consilium.europa.eu.

Надійшла до редколегії 13.04.11